

בעניין תיבת "ארדי" שבמגילת אסתר

מספר צפיות: 924
ח' אדר (אדר ב') ה'תשע"ד

מתוך השיעור השבועי מוצש"ק משפטים ה'תשע"ג

שיבושים והטעויות ב"מגילת אסתר" שיצ"ל ע"י תלמידי הרב צובירי (הוצאת חנות נוסח תימן), כגון בחסרות ויתרות, וכן בעשיית געיא בשתי תיבות המחוברות במקף, כתיבת המלה "ארדי" חסר יו"ד, ומהי הסיבה לכך.

נושא זה עלה כעת, גם בגלל ששלח לי ידידנו הרב בועז דחבש הי"ו מגילת אסתר חדשה, שהוציאו חניכים של הרב צובירי [הוצאת חנות נוסח תימן ה'תשע"ג], ותראו איך לצערינו עניין זה חוזר. יש פה שני דברים, מה שנוגע לקריאת המגילה, ומה שנוגע לכתיבתה.

לפני שנים רבות, בסייעתא דשמיא, ביררתי את כל שינויי החסרות והיתרות במגילת אסתר. מה שנדפס פעם במגילת אסתר הוצאת מוסדות 'מתימן יבוא', ואח"כ במגילת אסתר 'בינה במקרא' שבהוצאת מכון 'פעולת צדיק'. מופיעים שם כל השינויים הקיימים במגילת אסתר. עד אז, לא ידעו שישנם שינויים במגילת אסתר. בדורות האחרונים, רובם ככולם לא ידעו. אפילו רבנים סופרים ותלמידי חכמים, לא ידעו שיש שינויי חסרות ויתרות, ואפילו שיש שינויים בפרשיות, כגון שעושים פרשה בפסוק 'ביום השביעי' ולא בפסוק 'גם ושתי המלכה'. ראיתי מגילות של תלמידי חכמים, ששכחו מזה בכלל. היה צורך ממשי לברר מן היסוד את המסורת, מספרים יחידים וקדמוניים. אמנם בספר תורה הקפידו על המסורת, אבל במגילת אסתר הקילו, כי הדבר אינו מעכב. אפילו הפרשיות אינן מעכב, וכן חסרות ויתרות, לכן לא ידעו ולא התייחסו לכך.

אבל אנחנו רצינו לעשות לכתחילה, ולכן ביררנו זאת, הכל לפי ספרים ישנים ומגילות מוסמכות, והדפסתי את כל השינויים, גם מה שנוגע לקריאה, וגם מה שנוגע לכתיבה. ובסייעתא דשמיא, לאחר שגמרתי הכל, כבר הדפסתי זאת, באו לידי רשימות מספרו של בן אשר. אתם יודעים, ספר בן אשר הנמצא בידינו, הוא כבר חסר, בתחילתו ובסופו. חלק ניכר ממנו נשרף ונעלם, אבל היו רשימות שנשארו עוד מלפני שהחלקים הללו נעלמו. גם מגילת אסתר היא בין החלק האבוד, ונמצא שכל מה שכתבתי בחסרות ויתרות, יצא במדויק כפי שכתוב בספר בן אשר. ממש פלא עצום.

כתבתי זאת בשו"ת עולת יצחק [ח"ב סימן קמ"ה], **הגם כי ספר בן אשר הוא המדויק שנמצא בעולם כפי שהעידו בקיאים ומדקדקים, בעדות אחרות, וגם משתווה עם נוסח ספרי תימן בתורה. ואף החסרות ויתרות של המגילה שציינתי בסוף בינה במקרא אחר עיון ויגיעה בספרי תימן, נתגלה לי למפרע מפיך שגם כן הכל כמו בספר זה המיוחס לבן אשר, זולת בפרשיות לא נשתנו עמו. הפרשיות אינם אותו הדבר, אבל גם בספר תורה בפרשת צו, אינו משתווה עמו. אפשר לראות זאת בפנים. ובסוף התשובה כתבתי, ולפיכך אנו מכשירים בדיעבד מגילות שנעשו בשינוי ממסורת דידן בפרשת 'ביום השביעי', ובפרשת 'ותוסף אסתר'. אבל זה כשר רק בדיעבד. כי בזמן האחרון, רוב ככל הסופרים העתיקו מהמגילות המצויות, מפני שלא ידעו כלל שיש שינויים, הן בפרשיות והן בחסרות ויתרות. וברוך ה'**

שאחרי שהדפסנו ספר בינה במקרא על מגילה אסתר בשנה שעברה, ובפרט ע"י תיקון סופרים שפירסמנו בשנה זו, חזרו הרבה סופרים לכתוב כפי המסורת הנאמנה שלנו.

גם בתחילת ספר תיקון סופרים "יכין ובוועז" [שה"ל הרב בועז הנ"ל] כתבתי, כיצד ביררו בזמנו את כל החסרות והיתרות שיש בתורה. מי שפירסם זאת הוא הרב עמרם קורח בספרו סערת תימן, והוא כותב שבירר זאת יחד עם הרב יוסף שמן. כתבתי שם באות ג', **כל השינויים האלה, הם המוסמכים, ואין יותר.** דהיינו, שלא יבואו ויגידו אולי ישנם עוד שינויים, כי שינויים אלו הם המוסמכים. הסברתי פה איך הם עשו את ההשוואות בזמנו. ביררתי זאת עם הרב שמעון צאלח זצ"ל, היו להם רשימות לפי התיגאן, והרב עמרם קורח דרש להשוות זאת גם לספרי תורה. הם ביררו זאת גם בספר תורה, ראו את כל הרשימות, חוץ מדבר אחד שהיתה בו טעות, איזו מלה אחת בפרשת מסעי. חשבו שיש עוד הבדל, אבל בסוף התברר שזה היה רק בדפוס אחד, ואינה הנוסחא המקובלת ביתר העדות. בקיצור, אלה הם ההבדלים, לפי מה שהתקבל בסוף אצל כל העדות. ומה שיש אצלנו, זה לפי הרשימה, ואין עוד מלבדם. שלא יבוא מיששו ויחדש דברים אחרים נוספים.

אולם כעת, אנו מדברים על ספר זה שהדפיסו, [מגילת אסתר הנ"ל], ואולי כדאי שנלך לפי הסדר. רק כדי שתראו על איזה ספרים הם סומכים, הם הביאו פה איזה תכלאל משנת תשס"ח ליצירה בתורת דוגמא. בכל אופן, הנפק"מ החשובה בעיקר, זה העניין של כתיבת תיבת ארדי. כנראה הם רוצים להוכיח, שארדי צריך להיות מלא יו"ד. ואני מסתכל, וממש נדהם. כבר אינני מדבר שעשרת בני המן מושוים בשורה אחת, מפני שיש אכן דעה כזאת, ולכן אולי זה לא כ"כ נורא. אבל תראו ממש פלא עצום, בתכלאל הזה, הסופר כתב ארידי מלא יו"ד. זה נכון, והוא לא היחיד, אבל ספר זה מלא שגיאות. במקום לכתוב 'הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש', בפתח, כתוב בחירק 'ואבד חמש מאות איש'. במקום 'ויאמר המלך להעשות כן', חסר יו"ד, הוא עשה 'להעשות', עם יו"ד. מסופר זה אתם מביאים ראיה לחסרות ויתרות? ממי שמוסיף יו"ד בתיבת 'להעשות', כאשר לכולי עלמא אין דעה כזאת כלל ועיקר?! אלה הספרים שאתם סומכים עליהם?! במקום 'ואת עשרת בני המן יתלו על העץ', הוא מנקד ואת, הוא קרא שוא לפני צירי כמו פתח. הוא חוזר על שגיאה זאת הרבה פעמים. סופר זה איננו בקי בכלל. בפסוק 'על כן היהודים הפרושים', אם זה נועד לדייק בחסרות ויתרות, היכן הקרי וכתיב? הרי 'כתיב הפרושים וקרי פרושים', אבל הוא בכלל לא כתב זאת. על זה אתם סומכים?! מרדכי, אנחנו קוראים מרדכי בשוא קמץ, והסופר הזה מרוב שהיה חכם גדול, עשה קמץ בדל"ת ולא הוסיף שוא. וישנן עוד שגיאות, אבל מספיק כבר מה שאמרנו.

כעת הם מביאים פה, שהם שאלו כל מיני זקנים ותלמידי חכמים, כיצד הם קוראים את המגילה, ושישנם כמה שינויים. צריכים לדעת כך, זה שישנם דברים שאינם לפי חלק הדקדוק, נוחא. בסדר, זה לא לפי התיגאן. אבל ברור למה זה כך, כי לצערנו במאות השנים האחרונות לא היה לציבור תיגאן, ובפרט נביאים וכתובים שנדיר מאד היה להשיגם, א"כ היו באים ומסתכלים מה כתוב בספרי הדפוסים. ברוך ה' שישנם הרבה דברים, שהם עושים לפי נוסח תימן בעל פה, אפילו מבלי להסתכל בספרים, אבל שכחו כמה דברים. ובכלל לא פלא שהם ישכחו, כי אם בפועל הם משתמשים ב'ארבעה ועשרים' דפוס כבר מאות שנים, בודאי שכמה דברים ייעלמו להם. הרי בשביל מה ובשביל מי מהרי"ץ עשה את חלק הדקדוק?!

אח"כ הם כותבים בדף ו', שהם עושים געיא ברוב המקפים, כגון צוה"לו, כיכר-כסף, מכת-חרב, דלא כמי שחידש שאין געיא במקף, אלא כשנשתתף עמו סגול, כגון דיכר-לו וכו'. אולי צריך להסביר מעט את נושא זה, כיון שזהו נושא שרבים לא יודעים אותו. אמנם אדבר

בקצרה ולא באריכות, כעין ראשי פרקים.

ישנם כאלה שנוהגים לעשות געיא, כשיש מקף. כגון בפסוק, **הלי"י תגמלו-זאת**. אמנם אין געיא, אבל כך הם עושים. או ויקנאו-בו, מקנה-לוט. יש מנהג כזה, בין אם הם שאמי בין אם הם בלדי. אמנם לא באופן קבוע, יש מלים שלא. משום מה. המנהג שהיה בבית כנסת של מהרי"ץ הוא, שלא עשו זאת בכלל. ויש על זה פסק דין. היתה מחלוקת על נושא זה, ומסקנתם כן לעשות. הם כותבים שהתברר לנו מספר חלק הדקדוק שחיבר מורנו ורבינו כבוד הרב יחיא צאלח, דהיינו מהרי"ץ, שכן צריך לעשות. מצד שני, הרב לוי נגאר כתב הפוך, הוא היה מוסמך בבית הכנסת של מהרי"ץ, והוא כותב שלא עשו זאת. וכן העיד לי הרב שמעון צאלח שאצלם בביכ"נ מהרי"ץ לא קראו כך.

עיינתי בראיות לכאן ולכאן, והגעתי למסקנא שאין הוכחה ברורה ממהרי"ץ, אלא רק היכן שיש סגול. דהיינו, לא בכל מקף עושים מלעיל. כל מקום שמהרי"ץ כתב לעשות במקף מלעיל, זה דוקא כשיש סגול. למשל במגילת רות, והנה הגואל עובר אשר דָּר־בועז, יש שם מקף, ומהרי"ץ אומר שזה מלעיל. ש"מ בגלל שזה בסגול. וכן מלים אחרות נוספות, שאנו רגילים לאמרם במלעיל, כגון קדש-לי כל בכור, עושים כך אפילו שאין געיא, וכדומה.

א"כ ראשית, לא אני הוא זה שחידשתי זאת. אדרבה, אני עשיתי פשרה. וחושבני, ש'מי כהחכם ומי יודע פשר דבר', כי אין הוכחה גדולה מזו. אבל יתירה מכך, זאת אינה המצאה שלי, מצאתי דבר זה גם בקדמונים, הוא כתוב במפורש, המאירי כותב את הכלל הזה, וזה אינו חידוש שלי. **ואם** כבר מדברים על 'מי שחידש', חושבני שהם חידשו דבר, שאסור היה לחדש אותו. דהיינו, בכל מקום שיש געיא כזאת, הם עשו וכתבו געיא. כך כתבו, ככר-כסף, מכת-חרב [וכן בפרשה מפורשה]. נו, מותר לעשות דבר כזה? חושבני שעל זה נאמר, 'יד בספרים...'. הם הוסיפו געיא, היכן שאין געיא בשום ספר. דהיינו, ישנם מקומות שיש מקף עם געיא, כמו בנימין-אחיו, העם-הזה, שאול שאל-האיש, הערים-האלה, וכדו'. אבל ישנם הרבה מקומות שיש מקף, ואין געיא. גם אלה שנוהגים לקרוא עם געיא, מודים שבפועל אין געיא. כי מה נפשך, אם זה עם געיא, למה אין געיא בספרים? אלא התשובה היא, שזה חצי געיא. דהיינו, זאת לא הרמה מלאה, זה משהו באמצע. כך אומרים הדיוקנים שבהם. אם כן, כעת אתה בא וכותב געיא?! ראשית, בכל הספרים מדורות עולם לא עשו געיא. והכי הרבה, ההרמה היא קלה. א"כ איך אתה מעיז לשבש את המסורת ולכתוב זאת?! אסור לעשות דבר כזה! תשאיר את זה כמו שהוא, הכי הרבה תעשה הערה למטה, שאתם נוהגים לומר זאת מלעיל, זה בסדר, על כך לא היה מה לדבר.

ובכלל כל אלה שהם דיברו איתם, צריכים לדעת, כל אדם עשה כפי שלמד אצל הרב שלו. איך שהבין, ומה שזכר. אף אחד לא עשה בירור, לא היה זמן. אף אחד לא ישב לחקור את נושא זה, לעשות בדיקת בלשנות ועבודת מחקר. לאבותינו לא היה תקציב, לא היה מי שיממן אותם, קראו פחות או יותר איך שידעו, אשריהם ישראל. אבל עכשיו הם באים, ומנציחים את השגיאות הללו.

למשל בפסוק 'ונקראה בשם', כעת ישנם כאלה האומרים 'ונקראה בשם', בקמץ. זאת שגיאה חמורה. אין ספר כזה בעולם, אפילו בדפוס, שיעשו זאת בקמץ.

בפתיחה למגילה, חסדי וגו', הם קוראים 'אשימך פֶּצְבָּאִים', החירק ביו"ד, במקום באל"ף 'פֶּצְבָּאִים' כמ"ש מהרי"ץ בחה"ד. מי לא מבין לפי אשגרות לישנא משאר כל המקומות שאין כתוב אל"ף, כגון בפרשת נצבים.

גם בפרק ד', אני אומר זאת פשוט בכדי להבין, איך יוצאים טעיות לאנשים. בפסוק 'לבד מאשר לו יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה'. מה התברר? ישנם כאלה האומרים וקיה, עם הטעם בחי"ת. אבל הטעם הוא ביו"ד, אין שום ספר [עכ"פ מוסמך] בעולם שהטעם הוא בחי"ת. א"כ במקום שיבואו וישרשו את הטעות הזאת, הם באים ומדפיסים את הטעם אתנחא בחי"ת. לא רק שאין ספר כזה בעולם, הם עוד כותבים שכך גם צריך להיות. והטעות שלהם שבלבלה אותם, זה מהפסוק בפרשת שמות 'ואם בת היא וחיה', הם אמרו כך מהזכרון גם פה. אבל זאת טעות. מישוהו הכניס להם את השגיאה הזאת. נו, וכעת אתה בא ומנציח את השגיאה? אסור לעשות דברים כאלה! אני רק אומר לכם דוגמאות מפה ומשם.

אולם כפי שאמרתי, הדבר הבעייתי ביותר פה, זוהי תיבת ארדי. תשמעו דבר שכתוב פה, מישוהו היסב את תשומת ליבי לכך, וגם דבר זה צריך תיקון גדול. אולם לפני שאקרא לכם מה הוא כותב, אקרא לכם קודם את מה שאני כתבתי, כי הוא בא לחלוק על דבר זה.

הרי יש במגילה את עשרת בני המן, אזכיר לכם אותם, וְאֵת פְּרִשְׁנֶדְתָּא וְאֵת דִּלְפֹּן וְאֵת אֶסְפֶּתָא. וְאֵת פּוֹרְתָא וְאֵת אֶדְלָיָא וְאֵת אֲרִידְתָּא. וְאֵת פְּרִמְשֶׁתָּא וְאֵת אֲרִיסִי וְאֵת אֲרִדִּי וְאֵת וִיזְתָּא. עֶשְׂרֵת וְגו' [אסתר ט']. אריסי כתוב מלא יו"ד, בשני יו"דין, וארדי חסר יו"ד. מי לא מבין שיש פה מכשול קרוב, יש פה בציבור סופרים שיעידו על כך, שכשרואים אריסי מלא, כותבים גם את ארידי מלא יו"ד. זאת סיבת הטעות, בגלל שמשווים אותם. וגם ארידתא מלא יו"ד לכולי עלמא, לכן הם טעו בכך.

כתבתי בס"ד בבינה במקרא כך, ארדי, ברוב ספרי תימן חסר יו"ד, וכן במגילת מהר"י בשירי. כתבתי ברוב ספרי תימן, לא כולם, ישנם כאלה שעשו מלא יו"ד. ועיין מנחת שי שכך הוא מפורש במוסרה. וכן הוכיח הכנסת הגדולה או"ח סי' תרצ"ג, שצריך להיות חסר יו"ד. וכן ראיתי בהרבה מגילות ישנות מארצות מזרח ומערב. לאו דוקא בתימן, אלא גם של ספרדים, וגם אצלם כתוב ארדי חסר יו"ד. ונראה שהסופרים שעשאוהו מלא יו"ד, טעו בכך אגב תיבת אריסי בשיטה שלפניו, שהוא מלא בכל הספרים.

א"כ הם באים פה וכותבים כך, אף שבכתבי יד התימניים יש חילופים רבים בחסרות ויתרות של מגילת אסתר, מכל מקום במלה ארידי יש הסכמה ברורה לכתוב ארידי מלא יו"ד. שמעתם? וכך הוא במגילות הכשרות בתיגאן ובתכאליל העתיקים, לרבות כת"י של הסופרים המומחיים בניה הסופר ומהר"י בשירי וכו', והרב יוסף שמן, ועוד רבים מאד. אולי אתחיל מהסוף, הרב יוסף שמן הוא יהודי ת"ח וצדיק, אבל ראיתי את המגילה שלו, ואפילו את פרשת 'גם ושתי המלכה' הוא לא עשה נכון, אלא נמשך לפי הדפוסים, א"כ מה אתה מביא ממנו ראיה בכלל? לא היו לו את הספרים הישנים, הוא עשה לפי מה שהיה לו.

אבל נחזור לקדמונינו בתיגאן, רק פתחתי את הספרים, ומיד ראיתי זאת. לדוגמא, מי שירצה, כבר אפילו עכשיו, יבוא אלי הביתה מיד אחרי השיעור, ואראה לו תאג קדמון, וכתוב בו ארדי חסר יו"ד. ויש שם הערה בצד, **לחוד וחסר**. כתוב בקיצור ל', דהיינו לחוד, [אף שהם אומרים לית], וחסר, כלומר חסר יו"ד. כתוב כך במפורש, יש מוסרה על זה. גם בספר מנחת שי אומר שכך הוא במוסרה, וגם כנסת הגדולה מסיק כך.

יתירה מכך, הכי הרבה תגיד שיש מחלוקת. אבל לבוא ולהגיד ש'יש הסכמה ברורה', רחמנא ליצלן, זה שקר. שקר גלוי. אדרבה, אנחנו נזהרנו וכתבנו 'ברוב ספרי תימן', והסברנו מהיכן

באה בעצם כל הטעות. אבל גם אם יש על זה ויכוח בספרי תימן, מי לנו גדול מבין אשר? אם יש ספק בין ספרי התימנים, בן אשר מכריע, והוא כתב זאת חסר. [הדבר דלעיל צריך תיקון, כדלקמן בשיעור מוצש"ק כי תשא התשע"ג].

אבל אמרתי לעצמי, שזה לא מספיק. אמנם אנו מוכיחים כך מכל הצדדים, אבל אכן הדבר פלא, מדוע תיבת ארדי חסר? אלו הם סתרי תורה. בפרט שיש האומרים, שחמשים וארבע פעמים כתובה תיבת 'המן' במגילה, וכנגדם יש חמשים וארבע אותיות בעשרת בני המן. כך מהרי"ץ מביא בשם ספר הרוקח. א"כ לכאורה חשבון החמשים וארבע יוצא רק אם תעשה ארידי מלא יו"ד. אבל יכול להיות שזה ביחד עם הכולל. זאת לא ראייה, אם חסר רק אחד. אבל כפי שאמרתי, אכן ישנם ספרים כאלה, שכתוב בהם ארידי מלא יו"ד, אי אפשר להכחיש זאת.

אולם לכאורה, מה ההבדל? אם תיבת אריסי מלא יו"ד, ותיבת ארדי שאחריו חסר יו"ד, חייבת להיות סיבה לכך. אם נזכה, נבין מה הסיבה. אמנם איננו חייבים לתת תשובה לשאלה זאת, או לשאלה למה ארידתא מלא, אבל זה צועק, אם אריסי מלא יו"ד, מדוע ארדי חסר יו"ד? הדבר אומר דרשני. כל ילד שתגיד לו לכתוב אריסי ואח"כ לכתוב ארדי, הוא יכתוב זאת עם יו"ד. אם אריסי מלא, גם ארידי צריך להיות מלא. גם בפשטות כך צריך להיות, מלא יו"ד. וכעת גם מובן למה כולם שוגים. מי שכותב תיבת ארדי חסר יו"ד, הוא החכם. צריך להבין את תפיסת שכלם של האנשים. הרי מסברא, מתקבל יותר לכתוב ארידי מלא יו"ד, למי שבוחן זאת מהצד. אבל מי שהחסיר את היו"ד, הוא הבקי והנבון, כי לא לחנם הוא החסיר אותה. מי שעשה מלא, בהחלט יתכן שהוא טועה, אינו שם לב. ופה הוא עוד השווה אותם. ועוד, שאם אכן היה חירק חסר, היה צריך להיות ארדי בדגש, למה הדל"ת בתיבת ארדי נשארה רפה? גם לפי הדקדוק צריך להיות מלא יו"ד. אהה, אם אתה כותב זאת חסר, כנראה שאתה חכם גדול, ויש לך מסורת שזה חסר. אבל כעת תשמעו למה באמת זה חסר, הדבר פלא עצום, ובנושא זה אנו נסיים.

הייתי רוצה שלאחר מכן ישאלו שאלות, אינני רוצה שאנשים יישארו עם תמיהות. אם ישנם דברים שאינם ברורים, כדאי שיתבררו בעזרת השם יתב'.

כתוב בתיקוני הזוהר הקדוש [תיקון כ"א] כך, **עשרה כתרין תתאין, התלבשו בעשרה בנים של המן**. פה מפתח הסוד. עשרת בני המן הם כנגד עשרה כתרים הטמאים. דהיינו, כפי שיש בספירות, עשרה כתרים קדושים, ישנם עשרה כתרים טמאים. כעת תעשו חשבון, ארדי הוא התשיעי, והספירה העשירית היא יסוד, לכן הוא חסר היו"ד, להראות כמה הוא טמא עד שהחסירו לו את היו"ד, כמה הוא פגום. לכן צריך להוריד בתיבת ארדי את היו"ד, כי יו"ד רומזת ליסוד צדיק. הדבר הפלא ופלא. זה רק קצת 'כמציץ מן החרכים', לדעת בסודות התורה, מדוע אכן זה כך, למרות שלא היינו חייבים לענות תשובה לשאלה זאת. אַל י"י ויאר לנו.

כידוע, אסתר המלכה שמה שְׂדָה במקומה. כתוב הרי בגמרא [מגילה דף י"ג ע"ב] אחרי שהיא היתה הולכת לאחשורוש, היתה טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי. אומרים רבותינו המקובלים זיע"א על יסוד הזוה"ק, שאסתר היתה יודעת להפריד את החלק הרע שלה, מהחלק הטוב. אחשורוש חשב שזאת היא, אבל זאת היתה שדה. הדבר רמוז בפסוק 'אל בית הנשים שני', ובפסוק 'את כל אשר תאמר ינתן לה'. דהיינו, אסתר ידעה את השם המפורש, והיתה יודעת כיצד להפריד את החלק הרע מהטוב, ממילא היא בעצמה לא נטמאה, רק חלקה הרע. אלו דברים גבוהים הכתובים בספרי המקובלים, לא רק על אסתר אלא גם על יעל, ויכול להיות שגם לגבי יהודית זה היה אמור להיות כך. ואכמ"ל.

תשמעו את לשון תיקוני הזוהר. זה כבר ספר הזוהר ממש. בתחילת השיעור, הבאנו זוהר שאינו אמיתי, לשון זוהר של ספר מעיין מים, הכותב מעצמו בסגנון זה. אבל פה בתיקונים כתוב כך,

מאן דנטיר אות ברית בכל אתר דאיהי, בין בברית מילה בין בשבת ויומין טבין, קודשא בריך הוא נטיר ליה בגינה בכל אתר, ומכסי עלוי משנאוי. בזכות שמירת הברית, אדם ניצול משונאיו. כגוונא דמשה, דאתמר ביה 'בצל שד' יתלונן'. וכגוונא דאסתר, דסתיר לה מאחשורוש. דאיהו ערל וטמא, ושוי באתרה שנית בדיוקנא דילה. הדא הוא דכתיב (אסתר ב') **כל אשר תאמר וגו'.** כל מה שהיא ביקשה, קיבלה. ביקשה שאחשורוש לא ישלוט בה, ואכן הוא לא שלט. **'בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני'.** דהיינו, המקום של הקליפות, הבחינה השנייה. השדה באה אל אחשורוש במקומה. 'שני' זה רמז. ואיהו נטיר לה מהמן הרשע. הדא הוא דכתיב (תהלים ל"ב) **מצר תצרני, דאיהו צר ואויב.** ובגין האיי קנאה, דכסי קודשא בריך הוא באות דילה על אסתר, דאיהי קדושה דילה, דלא איהי קדושה פחות מעשרה, אתלבשו עשרה כתרין תתאין בעשרה בנין דהמן. למה עשרת בני המן נלחמו כ"כ עם אסתר? כיון שהפריע להם שהיא הצליחה להשתמט מהם, הם לא הצליחו לשלוט עליה, לכן באה כל הטומאה כנגד זה. לכן המן אמר 'ועשרת אלפים ככר כסף אשקול'. דתמן אל אחר דהמן אמר 'ועשרת אלפים ככר כסף אשקול וגו', וכלא לנטלא נוקמא מאסתר ואומתה, דאתמר בה **'ותלבש אסתר מלכות'.** אסתר התלבשה בשכינה, הנקראת מלכות, לכן הם רצו לנקום בה.

יוצא, שעשרת בני המן הם העשרה של-טומאה, כנגד העשרה של-קדושה. וכפי שאמרנו, אם נעשה חשבון, העשרה של הקדושה שהם חב"ד חג"ת נהי"ם, דהיינו השביעי והשמיני והתשיעי והעשירי, נצח הוד יסוד מלכות. א"כ ארדי הוא כנגד היסוד, לכן הורידו לו את האות יו"ד. כנראה זה הרמז שבזה.

בכל אופן למסקנא, המסורת הנכונה היא לכתוב ארדי חסר יו"ד, כפי שאמרנו, והדבר מוכרע מכל הבחינות.

התייחסות לספר "אגרת הפורים" שיצ"ל ע"י תלמידי אותו רב, גניבת דברים שכתב והעלה מרן שליט"א, ושעותם בהעתקת הדברים.

דרך אגב, אולי צריכים להעיר גם את זאת, בזמנו בשנת התשנ"ח הדפיסו חניכי הרב צובירי ספר בשם 'אגרת הפורים', והם העתיקו שם את כל החסרות והיתרות שכתבתי, שנדפס עשר שנים לפני כן, בבינה במקרא על מגילת אסתר, כמובן בלי להגיד מהיכן הם לקחו זאת. הם כתבו בפתיחה [דף ג'] בסגנון, 'אנחנו הערנו על שינויים בחסרות ויתרות ופרשיות לפי מסורת תימן', אבל גנוב הוא אתם. הם גנבו זאת ממני. אבל הבעיא, שהם טעו בדבר אחד. הם טעו, כי לא הבינו מה שהעתיקו. בפסוק **כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ יִדְעִים** [אסתר ד', י"א] כתבתי שהתיבה יודעים, מלא וא"ו בספרי תימן. מה הטעות שלהם? הם פשוט לא הבינו מה שכתבנו, לכן הם כתבו את מה שכתבו. זאת ההוכחה שהם העתיקו ממני, מתוך השגיאה שלהם... אמרתי לכם, אף אחד לא עמד על כך לפנינו, אף אחד לא שם לב לזה. ומהם הביאו ראיה על דקדוק, ואפילו על חסרות ויתרות. אתמהא. הרבנים לא שמו לב, לא יכלו מרוב הצרות והדוחק, איננו מאשימים אותם. חס ושלום. אבל אם על חסרות ויתרות הם לא דקדקו, ק"ו על איזה קמץ פתח או שגיאות קלות, שבודאי אין ראיה מהם. ובודאי אם זה כבר בדפוס, כפי שהם אומרים.

הבאתי בבינה במקרא שם מחלק הדקדוק כך, **יודעים, בתיגאן אחרים חסר וא"ו, וכו'.** וכן **נראה עיקר.** דהיינו, הרי תיבת יודעים כתובה עם וא"ו, אבל כתבתי בהערה שבתגאן אחרים חסר וא"ו. א"כ הם כתבו שזה מלא, כי הם הלכו לפי מה שכתוב בהתחלה. אבל מהרי"ץ מתכוון להגיד, אכן בתאג של מהר"י בניה כתוב מלא, אבל באחרים זה חסר, והם הצודקים. דהיינו, התאג של בניה אינו מדויק. כך גם לגבי תיבת ארידי שהבאנו לעיל, הם כתבו שזה מלא, ושכך

כתב בניה, וכך הוא האמת. אבל גם בזאת הוא לא דייק. זה אותו הדבר. בכל אופן הם קלטו רק את ההתחלה, ולכן כתבו שהתיבה 'יודעים' היא מלא וא"ו. אבל כפי שאמרנו זה חסר, וכך זה צריך להיות.

השם ברוך הוא יזכנו, שנזכה לדעת אמיתה של תורה, כי לצערינו אנו נמצאים בדור שבו 'האמת נעדרת'. ולפי דעתי, מה שהם עושים בספרים שלהם, שמדפיסים כל מיני גירסאות מוטעות, ובכלל כל השיטה הזאת ללכת אחרי הקריאה של הציבור, גם בזמן שאין שום ספר מוסמך בעולם שאומר כך, זהו מעשה אשר לא ייעשה. אסור לעשות דבר כזה. הכי הרבה אפשר להעיר, אבל לשנות בגוף הספרים, זאת טעות שאין כדוגמתה. זה חרבן. לצערינו הם עוסקים רק בנוסחאות ובמנהגים, אולי זאת הבעיני שלהם, גם הרב שלהם חנך אותם כך. למהרי"ץ יש הרבה ספרים, כי מהרי"ץ עסק בכל התורה כולה לארכה ולרחבה. אבל הם נטפלו רק לנוסחאות ולמנהגים, גם ב'תכלאל המבוער' וגם בתורה, ב'פרשה מפורשה'. אבל יש עוד הרבה נושאים בתורה. יש למשל את ספר זבח תודה, ויש את ג' חלקי שו"ת פעולת צדיק, אבל הם לא נכנסו ללימודי תורה בעמקות בהלכה בש"ס ובפוסקים, ונתפסו רק לנוסחאות וכדומה, ועל זה הם עובדים כל הזמן, ממילא לא זכו שתהיה להם דעת תורה.

הערה מהקהל: גם רואים שאין להם יראת שמים.

תשובת מרן שליט"א: ואם גם אין להם יראת שמים, כפי שאתם אומרים, אינני יודע אבל מסתבר שזה כך, א"כ בודאי שההסתכלות שלהם אינה הסתכלות תורנית.

הערה מהקהל: הם הולכים ללמוד באוניברסיטה.

תשובת מרן שליט"א: אם זה אוניברסיטה, תדעו לכם, מי שנכנס לתוך המקום הזה, כבר אמר מי שאמר (אחרי שביקר שם) 'מרכז המדע והחכמה, הוא מרכז הזהמא'. הוא מדבר אפילו על אוניברסיטאות הנחשבות כביכול טובות. דתיות. מרכזי המדע בזמנינו, זה מרכז הטומאה רח"ל. דוגמא קטנה, היה שם רבי נסים מטרי זצ"ל, יהודי ירא שמים (ידוע כמשורר, גר ברמת עמידר ר"ג) שהיה שומר בכניסה שם, וסיפר לי בעצמו שהוא ראה שבא איזה אברך להיכנס לשם. אמר לו, אתה? מה אתה עושה פה? זה לא המקום בשבילך! אני יודע מה יש פה! ר' נסים היה אדם ירא שמים, א"כ איך אתה נכנס לפה? אסור לך להיכנס למקום הזה! אבל ההוא לא שמע לו, כי הוא היה בעל דעות זרות, ואכן כך רואים אצלו לאורך כל הדרך. השם ישמרנו. בכל אופן, ברוך אלד'ינו שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת, ויש לנו רב, מהרי"ץ זיע"א, שהדריך אותנו לא להתפעל ממה שאנשים אומרים. מהרי"ץ אומר, 'העולם טועים'. יש דברים שהעולם טועה בהם, אם אין את זה בספרים. אין מושג כזה, שהולכים לפי מה שהציבור אומרים, הדבר חייב להיות כתוב בספרים. ואם אין ספר כזה בעולם, ואפילו לא דפוס, לכתוב כך זהו עיוות שאין כדוגמתו. המקום ברוך הוא ישמרנו, וידריכנו בדרך הישרה.

המשך מהשיעור השבועי מוצש"ק כי תשא ה'תשע"ג

השלמה בעניין כתיבת תיבת "ארדי" ללא יו"ד במגילת אסתר, דחיית כל הטענות שפורסמו במאמר ע"י אב"ן בן עובדיה כנגד דברי מרן הגאון שליט"א בשיעור השבועי, מהימנות מקורותיו ושיבושי שיטתו, ועניין הוספת געיות בגוף הספרים על אף שאינן קיימות בשום ספר, בטענה שכך הציבור קורא.

ברצוני להשלים מה שדיברנו בעבר [מוצש"ק משפטים ה'תשע"ג], בקשר לכתיבת תיבת 'ארדי' במגילת אסתר. לא חשבתי להתייחס לנושא זה שוב, אבל אני רואה שהציבור שואל, ורוצים לדעת זאת, כי פירסמו איזה מאמר שמשיב על מה שדיברנו בשיעור, וישנם אנשים החושבים שהדברים במאמר זה נכונים, אז מחובתי לענות על כך. הכוונה למאמר בשם "דיוקים במסורת תימן", בן שמונה עמודים. לא נזכיר את שם מחברו, אקרא לו בן עובדיה. אב"ן בנו של עובדיה. אני אלך

לפי סדר הדברים, אולם רק אקדים להזכיר לכם במה המדובר.

במגילת אסתר, יש שינויים בחסרות ויתרות, בין מנהג תימן לעדות אחרות, וכן בפרשיות, וגם כמה שינויים בכתיבה. חוץ ממה שידוע, תיבת 'לפניהם' ותיבת 'ולהרוג', ישנם עוד כמה דברים אחרים. בין היתר, כתבנו בספר 'בינה במקרא' בקשר לתיבה ארדי, שברוב ספרי תימן כתוב 'ארדי' חסר יו"ד. אבל הם טוענים שזה לא כך, אלא ישנה "הסכמה ברורה" שצריך להיות מלא יו"ד. א"כ נראה מה הוא כותב במאמר שפירסם.

בהתחלה הוא אומר, שהוא לא יענה על כל מה שדיברנו בשיעור, כי הדבר לא קשור אליו, **אין כוונתי לענות על טענות כנגד המוציא לאור של מגילת אסתר הוצאת חנות נוסח תימן, שמזימתו שילב צילום של עמוד אקראי של מגילת אסתר מתוך אחד מכת"י הרבים שברשותו, ואף לא על אלה שכנגד המו"ל של איגרת הפורים הוצאת בנתיבות אמת מהדורת ה'תשנ"ח, על טעיות בחסרות ויתרות, ועל הטענה שגנב את רשימת החסרות ויתרות, ועיין מש"כ על זה במבוא למהדורת התשע"ג.**

צריך להקדים ולומר את האמת, בזמנו כשדיברתי על עניין זה, לא היתה לי את ההדפסה החדשה של ספר זה, שהוא יצ"ל ממש בזמן האחרון. בזמן שדיברתי בשיעור, ראיתי רק את החוברת הקטנה שיצאה [חוברת מגילת אסתר בהוצאת חנות נוסח תימן התשע"ג]. בכל אופן, הדברים משלימים ומאירים אחד את השני.

הם הרי טענו והביאו צילום כת"י של מגילת אסתר, שם כתוב ארידי עם יו"ד, אבל הסברתי שהדף מלא בטעויות, הסופר לא כתב את המגילה בצורה מדויקת. א"כ הוא עונה כעת וטוען, מה שהדפיס המו"ל דף זה, הדבר אינו באחריותו, כיון שהמו"ל הוסיף זאת מיזמתו.

א"כ בואו נראה מה כתוב בספר הזה [איגרת הפורים], כי זה כן באחריותו. אני מסתכל בכתבי יד שהוא מביא פה בספר, אין כאן מספר דף, אבל אראה לכם זאת כעת. אלו כתבי יד, שלדבריהם עליהם הם סומכים, ומהם מדייקים דיוקים. אבל, יש פה שגיאות על ימין ועל שמאל. הדבר ממש מדהים. את המגילה הזאת כתב עם הארץ. יש כאן בציבור סופרים שיבינו מיד את זאת. את הפסוק 'והאחשדרפנים והפחות ועושי המלאכה אשר למלך', הוא כתב 'עושי המלכה' בלי אל"ף. תגידו לי אתם, ילד קטן כתב את המגילה הזאת? מי כותב 'עושי המלאכה' בלי אל"ף? 'עושי המלכה'? כמו"כ בפסוק 'כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות כי האיש מרדכי הולך וגדל', מנוקד פה בציר"י. במקום וגדול. לפחות תעשה וא"ו... נו, על כאלה כתבי יד הם סומכים?!

אבל תשמעו דבר עוד יותר גרוע, כתוב פה בכותרת, "כתב יד מהר"י ונה". ממש חשכו עיני. זה כת"י של מהר"י ונה? אני מכיר את כתב ידו, ברור כי זה לא הכת"י שלו. מה שבלבל אותם כנראה, שיש שם את פירושו של מהר"י ונה, אבל הלא הרבה מאד העתיקו את הפירוש שלו. הם כתבו פה, שזה משנת ה'שע"א ליצירה. אם זה נכון, אז אכן חי אז מהר"י ונה. אבל לפי צורת הכתב, אני מסופק. לא נראה לי שזה מאז. זה נראה יותר מאוחר. בכל אופן, מי שכתב זאת, אינו אחד שמדייק בכלל. ובודאי שזה לא כתב ידו של רבי' יצחק ונה. אני מכיר את הכתב שלו, ואין בכלל מה להשוות. רבי' יצחק ונה היה סופר מומחה, הכת"י שלו היה ממש 'מעשה ידי אמן'. אבל זה, לא יודע כל-כך לכתוב, ועושה גם שגיאות כאלה... תראו בהמשך, יש גם שגיאות בניקוד, 'וינתן' הוא מנקד בציר"י, כי הרוב זה כך 'וינתן' לכן הוא מבלבל. עוד שגיאה, 'ונח מאויביהם', הרי יש שניים, אז הוא עשה את הראשון חסר וא"ו. וְהָרָג בַּשְּׂנְאִיָּהֶם, צ"ל והרוג מלא וא"ו. לא ראיתי את הכת"י המקורי, אבל מסתמא יש פה טעות בתאריך. עכ"פ, לבוא ולהגיד שזה רבי' יצחק ונה? אם זאת המומחיות שלהם, הדבר צריך עיון גדול. הם מייחסים כתבי יד לאנשים שלא כתבו אותם בכלל. על זה הוא לא יכול להגיד, שהמו"ל הכניס זאת

מיזמתו, כי הוא בעצמו עשה זאת.

אח"כ הוא טען, בקשר לטעיות בחסרות ויתרות במגילתם, ועל הטענה שגנב את הרשימה של החסרות והיתרות מבינה במקרא, עיין מש"כ וכו'. הסתכלתי כעת בספר החדש הזה, כפי שאמרתי לכם לא היה לי את ספר זה בזמנו כשדיברתי על כך, אבל גם פה אינני רואה שום תשובה לטענה זאת. הם בסה"כ ניסו שוב פעם להאשים מישהו אחר, **על כתיבת המגילה עפ"י מסורת תימן הופקד סופר, שלצערי התברר כי לא עשה את מלאכתו כראוי**. עכשיו הם מנסים כביכול להאשים את הסופר. מישהו, סופר אחד, בן בלי שם... הוא שעשה טעות. אבל זה לא נכון, כי דוקא הסופר דייק, הוא כתב 'יודעים' חסר וא"ו, והם הדפיסו הערה מצד ימין למטה שזה מלא וא"ו. כפי שאמרנו בזמנו, הם טעו ולא הבינו מה שמהרי"ץ כתב. אבל הסופר הוא דוקא בסדר, א"כ האשמה אינה על הסופר.

אח"כ הוא כותב, שהוא רוצה להנציח את המסורת של זקני וחכמי תימן. כמובן אינו מדבר על כלל חכמי תימן, אלא על חכמי עיר מסויימת [צנעא], וגם לא על כולם. אני בעצמי שמעתי הרבה זקנים תלמידי חכמים, שאיתם הוא לא דיבר, לא שאל ולא ידע איך הם קוראים. אבל, יש כאלה שכתבו ארדי מלא יו"ד. בכל אופן, הוא מודה במקצת שסטו מכתבי יד והדפוסים, ששכחו כמה דברים, שעשו שגיאות חמורות, שלא עסקו בבלשנות, לא היה להם ספרים ישנים, לא היה להם תקציב, לא דקדקו מרוב צרות ומרוב דוחק. א"כ הוא אומר, אם יש עליהם טענות, מה זה נוגע אלי? בסדר... דברים אלו הם הקדמות שהוא מקדים, לפני שנכנס לגופו של עניין. דהיינו הוא טוען, ישנם הרבה שכתבו כך את המגילות, לפי צורת הקריאה שלהם. הרי אנחנו אמרנו, שהם כתבו הרבה דברים, כפי שהם משובשים בקריאה. כמו 'ונקרא' בשם', או 'ותיה', כל מיני דברים שאינם נכונים. א"כ הוא אומר, מה אני אשם? ככה הם עשו. אבל אני טוען, שהוא כן אשם, כי הם לא הדפיסו ספרים. הם טעו, ואם היינו שואלים אותם ומראים להם, הם היו מודים על האמת. אם הם באמת תלמידי חכמים. אבל הוא בא וקובע זאת בדפוס, למאות לאלפים ולרבבות, זאת הכשלה של הציבור. הם, אם היו באים ומעירים להם, הם היו מקבלים. כך הם למדו, ובתום לב אמרו מה שאמרו. אבל אם תבוא ותוכיח לו שזה לא נכון, אם הוא אכן תלמיד חכם, הוא יגיד לך שאכן אתה צודק. כך למדתי, אבל אין הכי נמי, כנראה צריך לתקן. אבל לבוא ולהנציח את זה בספר? זאת ודאי טענה כנגדם.

ובכלל, אינני חושב שזה נכון מה שהם עושים 'ונקרא', אפילו לשיטתם, כי זאת טעות. אין דבר כזה. 'ונקראה' זה בשוא, הכי הרבה ישנם ספרים שעשו שוא קמץ, משום כך הם טעו ואמרו, 'ונקראה'. אבל כאן, הם עשו ממש דבר והיפוכו, ונקרא, עשו שוא ועשו לצידו געיא. לפענ"ד אין דבר כזה בשום מלה דומה בתנ"ך, אין סגנון כזה של געיא. יש כמו 'ואת' או 'לכל', וכיוצא בזה. אבל במשקל הזה שיהיה געיא? זאת סתם שגיאה. הטעות שלהם היא, שהם עשו זאת בקמץ. הכי הרבה, תעשה שוא עם קמץ, אבל פה זה נראה כמו כלאים.

אח"כ הם אומרים כך, מה אתה טוען? אולי תכתבו בהערה?! הרי אני טענתי כך, אם אתם רוצים לקרוא לפי השיבושים שלכם, לפי הקריאה שאתם אומרים שזה מסורת, א"כ תכתוב זאת בהערה למטה. אבל הוא בא כעת משיב ואומר, אם נכתוב זאת בהערה, יקראו את מה שכתוב בפנים. דבר ראשון, אני מאד שמח שזה כך, אבל תראו מה קרה. הוא כותב כך, **מאחר שמסורת אבותינו הולכת ומשתכחת וכו', עמדו בפני שתי אפשרויות. האחת, להדפיס כפי שנמצא בכת"י או בדפוסים, ולהעיר על המנהג והמסורת בהערה בגיליון. השנייה, לקבוע בגוף הספר כמנהג וכמסורת**. ושוב אני מדגיש, זאת מסורת חלקית, זו אינה מסורת של כולם. מאחר שרוב האנשים ובפרט הילדים שאינם בקיאים קוראים מה שכתוב לנגד עיניהם, ולא

מעיינים בהערות שבגליונות, משום עת לעשות לה', שמעתם? בלב כבד בחרתי בדרך השנייה. ממש 'עת לעשות לי"י'... הוא בא לכתוב את השגיאות, ואומר שזה 'עת לעשות לי"י'... הוא אומר שאם הוא היה כותב נכון, הם כבר לא יעשו מה שכתוב בהערה למטה. ברוך ה', כבר שמחתי, הנה הילדים יקראו נכון. אבל בסוף הוא אומר לא, שימשיכו עם השגיאות... א"כ זה 'הפרו תורתך'...

אז יש לי עצה אחרת בשבילי. לכתוב בפנים את שני הדברים, כמו שיש סופרים שהכניסו בגוף החומש את הכתיב וגם את הקרי, וכדומה.

בכל אופן, שיטת מהרי"ץ היא, לפעמים 'העולם טועים'. צריכים לדעת, לא כל דבר הוא נכון. אכן מכל העדות בעולם, התימנים הם הכי דייקנים, אבל אנו נחטא לאמת אם לא נודה, שישנם פה ושם דברים קטנים, שהם שגיאות. תכנסו לבתי הכנסת ב'שירי המעלות' במוצאי שבת, תשמעו כמה וכמה אומרים 'עזרנו בשם י"י'... זאת שגיאה, כתוב 'עזרנו'. מהרי"ץ זיע"א כבר לפני מאתים וחמישים שנה העיר על כך, וזה לא לגמרי עזר. כיון שאינם מסתכלים ואינם מעיינים. אבל מי שיודע יודע, ואומר 'עזרנו'. ישנם הרבה שגיאות בפי הציבור, כגון 'ביום הקהוא אבדו עשתונותיו', וכן 'עומדות היו רגלינו', עשיתי רשימה של שגיאות רבות שבפי הציבור, אפילו תלמידי חכמים, כך הם למדו ולא שמו לב. וכפי שאמרנו, אינם אשמים ח"ו, בסה"כ הרוב בסדר, התימנים הדייקנים ביותר, אבל צריכים לדעת שיש מושג 'העולם טועים'. אנשי אמת צריכים להודות, שישנן טעויות בקריאת הציבור. אפילו בענייני הלכה חמורים, מהרי"ץ פסק שיש מנהגי טעות, וצריך לבטלם. כידוע לגבי שבעה ושבעה בנדה, וארבעים ושמונים ביולדת. תורתנו הקדושה היא תורת אמת. אם נתבררה טעות כדת וכדין, צריך לתקן אותה. זה לא מחקר יבש כמו אצלם. נשארים מאובנים.

אח"כ הוא טוען לגבי המלה וחקיה, שבדק ומצא שישנם כתבי יד כאלה. אינני יודע מאיפה הכתבי יד הללו, ומתי הם נכתבו, אבל כמו שאדם טועה בעל פה, הוא יכול לטעות גם בכתיבה. בסדר, יש כת"י כאלה, וכי לפני מאתים או שלש מאות שנה לא היו עמי ארצות אשר כותבים או קוראים בטעות? בודאי שהיה. הדורות אמנם יורדים, פוחתים והולכים, אבל גם לפני מאות שנים לא כולם היו חכמים, ולא כולם דייקנים. כי לא יחדל אביון (בתורה) מקרב הארץ. אי אפשר להגיד על כל מישהו שכתב ספר, שהוא המדויק. צריכים לקחת את הסופרים הדייקנים, שאפשר לסמוך עליהם, אבל לא כל ספר שכתב מישהו. כי כפי שאמרנו, ישנם סופרים שעשו שגיאות. אמנם זה מראה שהשגיאה הזאת לא התחילה לפני חמישים שנה, אלא לפני מאתים שנה, ואף אני בעצמי ראיתי כזאת. לדוגמא, בליל שבת הבחנתי שישנה טעות אצל כל הציבור, בכל המקומות, בניגון של הפסוק 'משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו, קוראים אל י"י והוא יענם בעמוד ענן ידבר אליהם', כולם עושים פה סוף פסוק [עיין בהרחבה בנושא זה בשיעור מוצש"ק מסעי ה'תשע"א]. אני מעיד לכם, ראיתי תכלאל מלפני כשלש מאות וחמישים שנה, שהוא עשה פה סוף פסוק. נו, לכן הוא צודק? בגלל שהוא כתב כך?! נכון שהוא כתב ככה, ואכן הציבור טועה ואומר כך, אבל אין שום ספר מוסמך בעולם שכתוב כך. א"כ, את הטעויות הללו צריך לנכש, ולא לבוא ולהדפיס ספרים וללמד את הציבור להנציח את טעויותיהם. הדבר חמור מאד. אין שום ספר מוסמך בעולם שכתוב כך. גם אם תמצא פה ושם ספרים מסויימים הכותבים כך, אבל זאת שגיאה. כל הספרים המוסמכים מעידים שזה לא נכון, א"כ רק בגלל שמישהו כתב כך? כמו שהוא טעה בעל פה, כך טעה בספר, ועשה שם סימן.

טעננו גם על כך, שהם עשו בספרים מעשה אשר לא ייעשה, הוסיפו געיות שאין אותם בשום ספר. דהיינו, יש כאלה שעושים געיה בכל מקום שיש תיבה מוקפת. למשל, עשו במגילת אסתר, 'ככר-כסף', 'מכת-חרב', וכדומה. אבל אין שום ספר שכתוב כך. גם אלה שקראו זאת בגעיה,

אינם עושים זאת בהרמה מלאה, כי אינה ממש געיא אלא חצי געיא, זאת הרמה קלה, כך הדייקנים עושים בכל אופן. כי ישנה תיבה עם געיא ממש, כמו בנימין-אחיו, ההרים-האלה, שאל שאלי-האיש, ונתתי את חן העם-הזה, שרות פרס-ומדי. ישנן געיות הכתובות בספרים, המוסמכים והלא מוסמכים. ויש מקומות, שאפי' שיש מקף, אין געיא בשום ספר. וכעת הם באים, ועושים געיא בכל מקום שיש מקף. כבר אמרנו, שהדייקנים עושים זאת חצי געיא, כי זוהי געיא קלה. אבל עכשיו הם באו, והנציחו זאת, עושים את זה ממש געיא, כי לטענתם אם הם יכתבו זאת בהערה למטה, לא יקראו זאת, והם רוצים שבטוח יקראו את הגעיא הזאת. חס ושלום פן יכשלו ותישכח המסורת רח"ל. א"כ ראשית, זה עושה טעות, כי מושכים את הגעיא הזאת יותר מדי. דבר שני, אתה משבש בכך את המסורת.

למשל במלה 'ויזתא', הפוסקים דנים האם להאריך בוא"ו או לא, פה הם מדפיסים עם געיא בוא"ו, דבר שלא קיים בשום ספר בעולם. מי נתן להם רשות לשבש את המסורת? הרי במפרשים ובפוסקים יש מחלוקת האם להאריך בקריאה או בכתיבה, אין שום ספר בעולם שכתוב געיא בוא"ו, רק שעפ"י הפוסקים, מכיון שישנו פירוש כזה, לכן מאריכים גם בוא"ו. אבל לבוא ולהדפיס כך, לעשות געיא? אין דבר כזה! ויכול להיות שזאת גם טעות מבחינה הלכתית. המשנה ברורה [סי' תרצ"א ס"ק י"ט] מעתיק מהר"ן המביא פירוש שמאריכים בויזתא, שזה רק כדי שלא לחטוף את הקריאה, כדי שלא יבלע 'ואת ויזתא' ביחד. דהיינו זה רק על הצד השלילי, אבל לא שיש פה הארכה של ממש, זה רק בכדי שלא יהיה ההיפך. א"כ כעת כשאתה עושה געיא, אתה מטעה את האנשים. אף אחד לא נתן רשות לעשות זאת!

בני הרה"ג שלמה שליט"א, שאל שאלה טובה, הרי בתיגאן אין הרבה געיות הכתובות ביתר הספרים המודפסים, א"כ מי נתן לדורות הללו רשות לכתבם? ואם הם כתבו אותם, אולי גם את זה אפשר לכתוב? למשל בתיבת 'מחנה', בתיגאן אין געיא. כמו כן בתיבת 'יהיה', ובעוד בהרבה מלים אין געיות, וקדמונינו עשו אותם.

עניתי לו, יפה מאד שאלת, זאת אכן שאלה טובה, אבל שתי תשובות בדבר. ראשית, ישנם כתבי יד ישנים, ששם הדבר אכן נמצא. ומה שמעניין הוא, שמדובר דוקא בכת"י האשכנזים. הר"ד יצחקי נר"ו הראה לי כת"י ישנים של אשכנזים, שיש בהם את כל הגעיות שיש לנו בדפוסים היום. הרי אתם יודעים, בשירת הים ישנם כאלה בתי כנסת שקוראים 'צללו כעופרת' בלי געיות, ויש כאלה אומרים 'צללו כעופרת'. האמת היא, שהקריאה הישנה היתה בלי געיות. כך היה גם בבית הכנסת של מהרי"ץ, כפי שמובא בספר עולת שלמה, וכך זה לפי התיגאן, 'צללו' בלי געיא. והארכתני על זה בס"ד בספר שולי המעיל. אבל למעשה, גם הם לא נשארו עם הקריאה הישנה לגמרי, כי בקריאה בס"ת בדורות הללו הם כן עושים געיא, רק בתפילה נשאר להם המנהג הישן. בעבר, גם בס"ת הם לא עשו, ונראה מדברי מהרי"ץ שכך היה מקובל לקרוא. כפי שאנו קוראים בתהלים, בלי געיות. או באיכה, אני עדיין שומר על המסורת הזאת, אבל הציבור כבר קורא בסידור תורת אבות, שם כבר יש הרבה געיות. אבל אני זוכר מילדותי איך היו קוראים, כגון 'טבעו בארץ שעריה', בלי געיא, וכדומה. כמו בתהלים. גם הרש"צ אמר לי שכן מנהגם לכתוב ללא געיות. בתיגאן אין את הגעיות האלה. א"כ התברר, שישנם כת"י אשכנזים דוקא, שיש בהם את כל הגעיות הללו.

דרך אגב, האשכנזים היום אינם יודעים מה זה געיות בכלל. אפילו געיות כמו לכל, או למרדכי, וכדו'. הרב דוד יצחקי שהוא מכולל חזון איש, אדם מאד דייקן. יש פתגם ישן שאומרים, אם יעלה שיער בכף היד, תמצא אשכנזי מדקדק... אבל הוא אחד מהיחידים. קשה למצוא אשכנזי מדקדק, אבל הוא מומחה ודייקן גדול, והתברר לו שאכן זה נכון, גם אצל האשכנזים היתה

מסורת זאת, ואפילו בפסוק 'שלמים הם אתנו', בספרים הישנים שלהם קוראים את השי"ן כמו פתח. אבל היום, לא תמצא אשכנזי שאומר כך, כבר נשכח אצלם דבר זה. סיפר לי הרב דוד יצחקי, שבקריאת המגילה הוא ניסה להבליע איזו געיא, [בפסוק ויכתב פְּכָל אשר צוה וגו'], שנקרא השוא נוטה לפתח] ומיד תיקנו אותו. לא נתנו לו, לא הסכימו. הם השתבשו כבר לגמרי. מה שנכון, חושבים כטעות.

בכל אופן למעשה, כתוב במחברת התיגאן [דף צ'] בעניין של הגעיות כך, **הגעיא, סופר כותבה וסופר מבטלה. מקצת מקומות קוראים אותו, ומקצת מקומות אין קוראים.** ובדף ע"ז שם כתוב כך, **הגעיא, והיא צורת מקל נטויה, תימצא תחת התיבה בכמה מקומות וכו', לרמז שצריך למשוך באותה האות מעט. לפיכך לא נמנית בכלל, וכבר אמרו 'אין אב לגעיא'.** לכן אומרים אצלנו, 'מאן דבעי געי, ומאן דלא בעי לא געי', מדובר על הגעיות הללו, 'הגעיות הקלות', שאין צורך להקפיד עליהם. לא צריך לגמרי כקורא אם לא עשאו. אבל גם הם למעשה כנראה קראו אותם, אבל זה רק היה קיים בקריאה בעל פה, או אם במלים אחרות כמותן, זה קיים, נמצא שבכל אופן יש לזה בסיס. אבל לבוא ולעשות על דבר שאין לו שום בסיס, זה כבר לא שייך.

א"כ אלו שתי התשובות. ראשית, זה נמצא עכ"פ בכת"י ישנים של אשכנזים. דבר שני, גם הספרים שלא עשו זאת, הם קראו כך בעל פה. כגון המלה 'מחנה', אפילו אם לא כתבו געיא, כי 'סופר כותבה וסופר מבטלה', זה תלוי בסופר, אבל בפועל זה היה קיים, כי יש בתיבה זו געיא. אבל על הגעיות האלה שהם כתבו פה, ע"ז בודאי אין בכלל ראייה שצריך לעשותם במלעיל. **אינני** יכול להמשיך להתייחס לכל מה שכתוב במאמר הזה, גם משום שהזמן קצר, אבל אתייחס רק לדברים העיקריים.

הוא כותב בדף 3 כך, **בדקתי עשרות רבות של מגילות כשרות עתיקות, והתמקדתי בעיקר במגילות שכתבו הסופרים הדייקנים,** והוא מזכיר כמה מהם, כגון הרב חיים בן מארי סלימאן כסאר, הרב שלום צאלח, הרב חכם צאלח, הרב יוסף שמן, ועוד כמה שהוא מזכיר אותם שאינני מעוניין בדיוק להזכיר את שמותיהם, כי הם קצת מאנשי אותה הכת [דרדעים. העורך]. טוב, להם הוא קורא 'סופרים הדייקנים'. הרב יוסף שמן הוא סופר דייקן, הכל טוב ויפה, אבל מה אני יכול לעשות, כבר דיברנו בזמנו, שאת הפרשה של 'גם ושתי', הוא עשה בפסוק 'ביום השביעי'. המשכתי ובדקתי ומצאתי עוד טעות שהוא עשה במגילה, 'והלבישו את האיש' הוא עשה חסר יו"ד, דהיינו הוא הלך לפי ספרי הדפוס. יש לי פה את המגילה שלו, הדפיסו זאת בצילום בסוף תאג חזון שמעון, הוא טעה ועשה 'והלבישו' חסר יו"ד. מה שהטעה אותו, אלו דברי מהרי"ץ בחלק הדקדוק, הוא כותב שכך זה בספרי הדפוס וצריך עיון. א"כ, הוא כבר הלך לפי ספרי הדפוס, אבל בתיגאן זה אכן מלא יו"ד. המשכתי לראות, והנה בעשרת בני המן, בתיבה ויזתא, הוא לא עשה זא"ן זעירא, אלא זא"ן רגילה.

אח"כ הוא הביא כתב יד של הרב שלום צאלח, גם פה יש את עשרת בני המן, מי שיסתכל יראה. אמנם אשריו, אבל זה נקרא 'סופרים דייקנים'? 'פרשנדתא' התי"ו רגילה, איפה תי"ו זעירא? זה סופר דייקן? אין תי"ו זעירא, גם לא השי"ן בפרמשתא כמו תי"ו של פרשנדתא. לא זא"ן זעירא בויזתא, ולא וא"ו ארוכה, את הכל הוא עשה בכתב רגיל. זה נקרא סופר דייקן?! אותו הדבר מה שהוא הביא ממשפחת קורח, גם הוא לא עשה זאת, הוא כתב ויזתא עם זא"ן רגילה, פרשנדתא עם תי"ו רגילה. זה נקרא שהם מדייקים?!

אלא אני חושב, שמרוב הצרות והצער, מרוב שהיו דחוקים, הם לא שמו לב לכך. כיון שבמגילת

אסתר הדבר אינו מעכב, ממילא הם לא דקדקו כל כך, זה הרי לא ספר תורה. היה להם קשה לברר זאת, לא היתה להם את האפשרויות של זמנינו, היום יש צילומים בקלות מכל העולם, הספרים מצויים לרוב, אתה יכול לברר אפילו דרך הטלפון, או לשלוח פקס מסוף העולם ועד סופו ולברר כל דבר. הספרים הישנים שיש לנו היום, בזמנם זה היה נדיר, מאיפה יביאו אותם מעיר לעיר, זה בכלל לא היה בהישג ידם, ומכך יצאו כל השיבושים. וגם במציאות, הם השתמשו בספרי הדפוס. אבא מארי זצ"ל שהיה סופר מומחה, בין היתר כתב מגילות אסתר, אני יודע בדיוק באיזה ספר הוא השתמש, זה היה ספר דפוס ארבעה ועשרים, הוא עשה לו שם סימונים של ראשי הדפים (כדי לפתוח כל דף בתיבת המלך) וכדו'. הם לקחו את התיקוני סופרים, כי זה מה שהיה להם ביד, היה קושי במציאות.

ממילא כל הספרים שהם מביאים כאן, הם אומרים שהם בדקו מאתיים כתי"י, ורק בחמשה מהם כתוב ארדי חסר יו"ד. אינני מכחיש שבמציאות בדורות האחרונים כבר חל בלבול בדבר זה והוא השתנה, אולם אינני מדבר בכלל על הספרים האחרונים. אם רוצים לברר את מסורת תימן הישנה, לפני שזה הושפע מארצות אחרות ומספרי הדפוסים, צריך לבדוק את הספרים העתיקים, מלפני מאות שנים. אפילו בניה הסופר, אינו סוף פסוק. כמה שהוא דייקן, וכמה שהיה גברא רבא, מהרי"ץ לא סמך עליו בעצימת עיניים, ויש ראיות לכך. אני אומר זאת, כי הוא שואל אח"כ בהמשך המאמר, למה אני אומר שבניה לא מדוייק? הוא לא מדוייק, כי במגילת אסתר הוא עשה הרבה שגיאות, ומהרי"ץ מעיר על שגיאותיו אחת לאחת. לא יכול להיות שגם בזה הוא טעה?! א"כ מה שהוא כתב, שבדק מאתיים כתי"י, מהדורות האחרונים אפשר להביא גם אלף. בתימן היו לפחות אלף ישובים של יהודים, ובכל מקום תמצא כתי"י, ויש עוד הרבה כתי"י שהוא כבר לא יגיע אליהם, ולעתיקים בודאי שלא. יחפש ואולי ימצא. כמדומני ניכר מבין השיטין שהוא מבקש את האמת, אלא שנתעלמה ממנו, ובעזרת ה' אם ילך בדרך הנכונה, יעלה ויצליח אכ"ר.

בכל אופן ברצוני להגיד לכם, בזמנו הדפסתי בחוברת דקה את מגילת אסתר, בשנת השמיטה תשמ"ח, עם בינה במקרא. בסוף החוברת עשיתי את הרשימה של החסרות ויתרות. שם כתבתי 'בספרי תימן חסר יו"ד'. אבל ב'בינה במקרא' החדש, במגילת אסתר הנקראת בשם אורה ושמחה, שם כתבתי 'ברוב ספרי תימן', שם כבר דייקתי יותר. אבל גם בחוברת הישנה, מי שיראה את הרשימה בסוף, בהערה על 'ארדי' עשיתי סוגריים, כבר אז אמרתי שתיבת ארדי זה דבר לא חלק. אתם יכולים לראות שזה מוקף בעיגול. ובספר, במהדורא החדשה, כתבתי 'ברוב ספרי תימן', דהיינו ישנו מיעוט שכתבו מלא יו"ד. עוד מעט אגיד לכם בס"ד את המסקנא הלכה למעשה. בכל אופן, את המגילה בצורת חוברת הוצאתי בשנת תשמ"ח.

בשנת תש"ן ביקשתי מידידי הרב יואב פנחס הלוי, שיבדוק כתבי יד בבית הספרים הלאומי בירושלם, יש לי פה את המכתב שהוא כתב לי אז, בחודש אב שנת תש"ן, שנתיים לאחר שכבר הדפסתי זאת. הוא כתב לי שהוא חיפש 'ספרים הראויים לשבח'. יש לו טעם טוב, הוא מבין מה ספר מדוייק ומה לא, והוא אומר שהספרים שנמצאים שם הם לא כ"כ מתאימים. אבל תראו דבר מעניין, הוא מצא ארבעה ספרים, שנראה לו שאפשר ומתאים לבדקם, וכתב לי כך, **בדקתי בארבעה כתבי יד, ומצאתי כל פרשיות מגילת אסתר סתומות, ובכולם מצאתי תיבת ארדי חסר**. תראו איך בבדיקה קלה הוא כבר מצא ארבעה כתי"י, לפני עשרים ושלוש שנה. בקלות הוא מצא ארבע כתבי יד כאלה, וכולם הסכימו לדבר אחד.

דרך אגב, ישנה משפחה ממחוז סואדיה בשם צנעאני, הוא נקרא הרב אבצ"ן, ראשי תיבות אברהם צנעאני, חיבר כמה ספרים, כמדומני קודש הילולים ומנוחת המת ועוד כמה ספרים, אבצן זהו רבי אברהם צנעני, כמדומני שבנו מוהל, הרב חיים צנעאני בראש העין, זאת משפחה

ידועה שם. מקורם מצנעא, ממשפחת בית שיך. לויים. הראו לי מגילה שהם הביאו איתם מצנעא, בזמנו בדקתי אותה, והנה הפרשיות והחסרות ויתרות הם כמו שכתבנו. כמובן אני מדבר על האחרונים, לומר לך שאפילו אצל חלק מן האחרונים היתה עוד המסורת הנכונה הזאת.

נמשיך הלאה, בדף 4 הוא כותב כך, בקובץ אחד של מהר"י בשירי נכתב ארדי ללא יו"ד, אך נראה שאין לסמוך עליו מול כל הכת"י האחרים, בפרט שמהר"י בשירי עצמו בשאר העתקותיו כתב תמיד ארידי מלא יו"ד. זה הכת"י שאני השתמשתי בו בזמנו לפני עשרות שנים, וכבר בשנת תשמ"ח הדפסתי זאת. הכתב יד הזה כולל את ספר הערוך הקצר, מגילת אסתר, ספר חבצלת השרון שזה החיבור שלו, ועוד. א"כ הוא אומר, על זה אל תסמוך. למה לא לסמוך? הרי מצורף לזה ספר חבצלת השרון שהוא חיבר, וכדומה. נמצא שהספר היה נמצא ברשותו בקביעות, מסודר יפה כעין שעושים תיקון לסופרים ולקוראים שבזמנו, לכתוב וגם לקרוא, ועל זה הוא אומר שהוא לא מוסמך. על מה הוא רוצה לסמוך? על העתקות אחרות של כת"י מהר"י בשירי? אבל כבר בדקתי כת"י כאלה בזמנו, יש תכלאל משנת התתקכ"ח, הבאתי אותו בספר מעיל קטון, עליו הוא רוצה להגיד שהוא מדויק? אתם יודעים מה הוא ראיתי שם? הוא כותב לסופר את סדר כתיבת התפילין, וכשהגיע לסוף פרשת ויהי אם שמוע, את הפסוק 'למען ירבו ימיכם' הוא שכח לכתוב. נו, על ספרים כאלה רוצים לסמוך?! אהה (מרן שליט"א נאנח). צריכים לדעת, ישנם הרבה ספרים, אבל לא כל ספר הוא מוסמך, גם אם כתב אותו אדם גדול. כבר הערתי זאת בספר מעיל קטון [הלכות תפילין דף קט"ו], ראיתי בתכלאל של מהר"י בשירי משנת א'תתקכ"ח וכו', לא אכנס אתכם כעת לכל הפרטים אשר שם, ובסוף כתבתי, **אכן פלא עצום ששכח לציין בתפילין את הפסוק האחרון למען ירבו ימיכם וגו', א"כ שמא לא היה לו פנאי אז לדקדק כל הצורך וכו', וליכא למילף מיניה. גם בכתובה שם שם, זכורני שיש שיבושים, והערתי על כך בס' טופס כתובות. בקיצור, הם רוצים להסתמך על ספרים שאינם מדויקים. משענת קנה רצוף.**

הם הביאו פה צילום כת"י אחר של מהר"י בשירי, שם כתוב ארידי מלא יו"ד. אולם צריכים לדעת, גם כלפיו, מי בכלל אמר שהוא דייק כאן בחסרות ויתרות? במגילה שאנו מסתמכים עליה למשל, יש את הכל באופן מדויק, צורת הדף ומסתיים בסוף פסוק. חסרות ויתרות ואותיות גדולות וקטנות וכו', אבל פה אינו מתייחס בכלל לאותיות הקטנות, 'פרשנדתא' ו'יזתא' הוא כתב את הכל אותו הדבר, באותו הכתב. א"כ רואים שהוא לא נחת לדייק.

יש לדעת עוד כי מהר"י בשירי נטה בכמה דברים ממסורת תימן. אפילו לגבי 'ויהיו כל ימי נח', היה ספק בעיניו אם האמת כך, או שצ"ל ויהי, ומהרי"ץ בזה"ד כבר תמה עליו היאך נסתפק וכו'. הארכתי על כך בנפלאות מתורתך פרשת נח שם. גם בפסוק 'תמים תהיה', בפרשת שופטים, עשה תי"ו רבתי, והשיג עליו מהרי"ץ באמרו דלא כמהר"י בשירי ונטה לדעת הדפוס. ואכמ"ל.

בצילום מכת"י ר' יוסף בנו של מה"ר בניה שהביאו בספר אגרת הפורים החדש, ששם תוקן לנכון (לא ידוע ע"י מי) ארדי חסר יו"ד. כתב הסופר וינתן בצירי, בעוד שבספרים המדויקים בסגול, וכן בכת"י אביו מה"ר בניה.

אח"כ הוא מביא שבצילום כת"י הנקרא 'תכלאל קדמונים', שם אכן כתוב ארדי ללא יו"ד. ואז יש לו טענות על זה. גם בחמש מגילות מהדורת האגודה להצלת גנוי תימן, גם שם כתוב ארדי חסר יו"ד, א"כ זה כבר קדמונים, פה יש לו כבר בעיא. הנה יש עדויות ומקורות מקדמונים, לכן הוא כותב, כנראה 'תכלאל קדמונים' טעה, כי לפי המקורות שמהם הוא כתב את המגילה, לא כתוב כך.

אבל אני שואל שאלה, הרי יש שם קרא ותפסיר, בתפסיר של רס"ג הוא כתב ארידי מלא יו"ד, ובקרא חסר יו"ד. א"כ איפה הוא דייק? בתפסיר או בקרא? הרי הסברנו כבר, ההנחה הראשונה היא, שמי שכותב חסר הוא החכם והמדייק. כל סופר יודע זאת. הרי הפשטות היא לכתוב מלא יו"ד, כל ילד שתגיד לו לכתוב ארידי, הוא יכתוב אותה מלא יו"ד. אבל אם סופר כותב ארידי חסר, סימן שהוא יודע מה שהוא כותב. ממילא בתפסיר הוא לא דייק.

אותו הדבר בחמש מגילות של האגודה להצלת גנזי תימן, בתפסיר כתוב מלא, ובפסוק כתוב חסר, והם אומרים שזה לא מדויק?! יציבא בארעא, וגיורא בשמי שמיא? הוא אומר, שהוא בירר זאת עם תלמידיו, והוא לא הגיה את החסרות והיתרות בספרו. מי אמר? וכי הם היו איתו אז בזמן שהוא הגיה? אלו דברים שאין בהם ממש, זאת סתם התחמקות. המציאות שדייקן. אפילו משלח הראשון חסר, ומשלוח השני מלא (שאינן מסורתנו כן) מ"מ יש מסורת כזו, עיין בספר גנזי נסתרות.

אח"כ בדף 5 הוא מביא את הכת"י של הרב יוסף שמן, הוא מצא לו מציאה וטוען עלי טענה, שכך הרב יוסף שמן כתב במגילת אסתר שלו. אבל הרי אני אומר, שיש בכת"י זה הרבה דברים שאינם כפי במסורת תימן.

אבל תראו איזה "בקיאות", הוא מביא מספר שלחן ערוך המקוצר [הלכות תקיעת שופר עמ' קע"ה], **שהוא מתלמידי תלמידיו של מהרי"ץ**, ומשו"ת עולת יצחק [חלק א' עמ' שי"ד], **שהוא היה ראש הישיבה הכללית בבית מדרשו של מהרי"ץ בעיר תהילה צנעא**. כשראיתי זאת, ממש השתוממתי. הרב יוסף שמן היה ראש ישיבה? אני כתבתי שהוא היה ראש ישיבה? פתחתי את הספר, ואני רואה שכתוב כך, **הרב יוסף שמן בן הרב הגאון הרב שלום שמן שהיה ראש ישיבה**. דהיינו הרב שלום שמן, הוא שהיה ראש ישיבה, אבל לא הוא. נו, והם אומרים שהם מדויקים... שהם יודעים מי הספרים ומי כתב אותם... הם לא יודעים לקרוא ולהבין נכון מה שכתוב, אפילו דברים פשוטים.

אגיד לכם עוד דבר שנזכרתי, הדפיסו ספר בשם ויצבור יוסף בר. כתוב שם במבוא דף ו' ד"ה עד, כדי לפאר איזה חכם אחד, שרבני העיר רצאבה כתבו עליו תארים גדולים, שיבחו אותו וכתבו עליו כל מיני מליצות רגילות שהיה מקובל לכתבם. 'רבני רצאבה', דהיינו רבני העיר שלנו. אני מסתכל ומשתומם, אני מכיר ויודע אותם. הם לא היו שם הרבנים של העיר, הם היו אז שני צעירים, אולי בני כעשרים וארבע או כעשרים וחמש, והם הכתירו אותם שהם 'רבנים' בכדי להגיד שכתבו תארים גדולים על מישהו, בכדי לרומם אותו. בזמן שבזמנינו היינו קוראים להם 'אברכים'. ואפילו אח"כ כשהם גדלו, הם לא היו רבני העיר. הם היו תלמידי חכמים חשובים, אבל לא רבני העיר. ובפרט אז, הם היו עוד צעירים ממש [עניין זה, כתבתי ביתר דיוק ובפרוטרוט במקום אחר]. אלא מאי, רואים שהם פשוט לא יודעים, כותבים דברים על ספרים ואנשים, בלי לדעת מה רמתם ומה מעמדם.

ישנה עוד נקודה חשובה. הוא רוצה להגיד, למה מהרי"ץ לא העיר על תיבת ארדי? הרי מהרי"ץ העיר על כמה דברים, על 'מנותיה', 'וימליכה', 'יודעים', 'ולהרוג', למה על 'ארדי' הוא לא העיר? חושבני שכבר הסברנו זאת בשיעור, אבל אולי אחזק יותר את הדברים.

צריכים לדעת, מהרי"ץ לא השלים את ספריו. דהיינו, מהרי"ץ כל הזמן היה כותב, מוסיף ומשלים. מה שהוא לא כתב, זאת אינה ראייה. כנראה מהרי"ץ הסתפק, והשאיר זאת בכדי לברר לעת הפנאי. אפילו את ספר עץ חיים, מהרי"ץ לא הספיק להשלים. הרי הוא הפסיק שם בעניין גטין, אפילו באמצע העניין, חסר לנו זאת בכל ההעתקות שבידינו. הוא לא הספיק לגמור אפילו את עץ חיים, מדי פעם הוא היה מוסיף. כמו"כ בחלק הדקדוק, כל פעם הוא היה מוסיף, אם

באותו הספר או בספרים אחרים. ממילא מה שמהרי"ץ לא כתב, זאת אינה ראיה. **אח"כ** הוא בא וטוען, בואו נראה את הרבנים ממשפחת צאלח. הוא מביא שכתבתי בספר נר יום טוב [עמ' פ"ד]. **כל הרבנים ההולכים בשיטתו של מהרי"ץ הלכה למעשה, שמוכן דמשום הכי אינהו נחתי טפי מאחריני למיהב דעתייהו בהכי, כוליהו סבירא להו וכו'.** א"כ הוא טוען, בואו נראה איך כתבו הרבנים ממשפחת מהרי"ץ, הרב שלום צאלח מצאצאי מהרי"ץ, והרב חכם צאלח, (זה מישוהו שקראו לבנו יוסף חכם), והוא מביא שכולם כתבו כך. אבל אינני מבין על מה הם מדברים בכלל? מה כל הדיבורים האלה? הרי איך כתוב, אם רבי לא שנאה, רבי היא מניין לו? הרי אם מהרי"ץ נשאר בדבר הזה בספק, כמו שהסברנו, א"כ מה הם רוצים? הרי כולם תולדות שלו, ואם מהרי"ץ לא כתב בנושא הזה, הרי הם לא הלכו לברר יותר ממהרי"ץ. אם מהרי"ץ לא כתב, הם נשארו פחות או יותר עם מה שידוע. אבל להגיד שזאת המסורת של הספרים הישנים? אדרבה, העיקר הוא בדיוק ההיפך.

נקודה נוספת, הוא מביא פה בסוף מהספר נר יום טוב [עמ' צ"ז], **אמר לי חבר וכו', שמאן דהו קיבל בלחישא, כי הטעם לכך, מפני שיש מאנשי 'בית אטסואלא' בני חבורתו, שהיו מעלימים וגונזים ספרי הקדמונים לבלתי היות להם תקומה.** יש פה תעלומה שהם לא הבינו אותה.

בספר נר יו"ט כתבתי כך, **מה שטען [ספר ויצ"ב] כי היו הספרים בבית הכנסת של מהרי"ץ בדור האחרון תוך שמירה מעולה, או לי אם אומר אוי לי אם לא אומר.** דהיינו מישוהו טען, שבבית הכנסת של מהרי"ץ היתה על הספרים שמירה מעולה. דהיינו, שהגבאי לא נתן שום ספר לאף אחד, רק למי שהוא אדם נאמן. כל ספרי הכת"י הישנים, היו סגורים על מסגר. א"כ כתבתי, **'אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר'. קיבלתי בלחישא, וכעת אני מגלה לכם שזה מהרב שמעון צאלח זצ"ל,** שהיה שם והוא דור ששי למהרי"ץ, **כי הטעם לכך מפני שיש מאנשי בית אטסואלא בני חבורתו, שהיו מעלימים וגונזים ספרי הקדמונים לבלתי היות להם תקומה. וכל חכם לב יוסיף לקח ויצרף נימא לנימא, אשרי אדם מצא חכמה.** דהיינו, כיון שהיו בזמנם מריבות וחילוקי דעות, א"כ הספרים שהם בכת"י היו עלולים להיעלם. היו אנשים שעניניהם היתה צרה במנהגי הקדמונים, לכן הם היו מעלימים את הספרים. כך אמר לי הרב שמעון צאלח בעצמו. וכמדומני ששמעתי כן גם מפי הגבאי הר"ר אברהם צאלח, מי שהיה בקרית אונו הגבאי בבית הכנסת שיבת ציון, שהוא הביא את כל הספרים לא"י, גם ממנו שמעתי זאת. שניהם צאצאי מהרי"ץ. לא היו נותנים את הספרים לכל אדם, כי זה היה מסוכן, הספר היה עלול להיעלם.

ובכן, הם לא מבינים למה כתבתי כך. ראשית, חושבני שהם צריכים להודות על כך שלא כתוב אלאוסטא, כי זה מלשון סטייה. כשמו כן הוא, הם קצת סטו מהמסורת. כמובן זה רק רמז, והפשט ידוע. אבל לא זאת הסיבה שבגללה כתבתי כך. פשוט מאד, כוונתי היתה לטובה, והם פירשו זאת לרעה. כידוע לכם, אמרתי לכם כבר כמה פעמים, שאנשים שאינני רוצה להזכירם, או כדי לא להבליטם, אני כותב את שמם בהיפוך אותיות. א"כ פה כתבתי את האותיות מהסוף להתחלה, רק בכדי לא למשוך את עיני האנשים. אדרבה, זה נעשה לכבודם. אבל הם פירשו זאת אחרת, קיבלו את הדבר כביכול כמכה קשה. אינני יודע איזה דמיונות היה להם עם הדבר הזה. אבל סהדי במרומים, שזאת היתה כוונתי. מי שיעיין יראה זאת וכו"ב אצלי לאורך כל הדרך, בהרבה דברים אחרים כתבתי כך, אדרבה בכדי לטשטש זאת. אבל אם הם רוצים שנכתוב זאת במפורש, אנו נכתוב בל"נ.

בכל אופן, המסקנא לגופו של עניין, שבספרים הישנים, רובם ככולם כתוב ארדי חסר יו"ד.

בספרים האחרונים, אינני יודע כמה יש, מאתיים או אלפיים, אינני יודע כמה, ברבים מהם כתוב מלא יו"ד, אבל אין לזה שום ערך, כי הכל הוא כבר בלבול של הדורות האחרונים. מי שרוצה לברר את מסורת תימן, צריך לברר לפי המסורת הישנה. אא"כ הוא רוצה לברר מה שהיה בדורות האחרונים, כפי שהוא אומר, א"כ הוא ימצא לו עוד הרבה טעויות על ימין ועל שמאל. אם הוא רוצה להנציח את המסורת המשובשת, זה עניין שלו. אבל כמובן שאנחנו לא מסכימים לכך. אך אם רוצים לברר, את הנכון ואת האמת, יש לברר כיצד היתה מסורת תימן הישנה.

אבל ברצוני לתקן טעות, זה דבר שרק השבוע ידעתי ממנו. דיברתי על כך ביום שלישי השבוע עם הרב דוד יצחקי מכולל חזו"א, פיעה"ק ב"ב ת"ו, שהוא מומחה גדול בדקדוק ובמסורת. בזמנו כתבתי בשו"ת עולת יצחק [חלק ב' דף רמ"ג], ועוד, שבספר זה המיוחס לבן אשר, נמצא דבר מוזר שכמעט אין לו אח ורע, והוא שעשה ריוח פרשה סתומה בפסוק ויהי ביום השלישי, וכו'. ואף החסרות ויתרות של המגילה שציינתי בסוף בינה במקרא אחר עיון ויגיעה בספרי תימן, נתגלה לי למפרע מפיך שגם כן הכל כמו בספר זה המיוחס לבן אשר, זולת בפרשיות לא נשתוו עמו, ואמנם גם בתורה בפרשת צו לא נשתוו עמו, ואכמ"ל. דהיינו יוצא כך, מבחינת הטעמים וחסרות ויתרות ונקודות, הספרים כמעט משתווים. אבל בפרשיות יש הבדל, אולם הרי גם בתורה יש הבדל ביניהם. א"כ בפרשיות בלא"ה איננו משתווים עם בן אשר, ממילא על זה אין בכלל מה לדבר.

אבל מה שכן, שאלתי אותו השבוע, והוא בדק זאת ברשימות שנעשו על-פי כתר בן אשר. כידוע, מהספר של בן אשר חסרים חלקים שכנראה נשרפו ונאבדו, רוב התורה וחלקים בסוף הכתובים הינם כבר חסרים, אבל לפני שהספר נשרף שלחו שלוחים לארם צובא היא חאלב, לבדוק את הדבר. שלחו את הרב שלום שכנא ילין, וגם הרב יעקב ספיר בעל אבן ספיר בדק זאת בחאלב, ורשם את החסרות ויתרות. [הרשימות נדפסו בספרים שאינם תורניים, לכן קשה לנו להגיע אליהם].

בזמנו אמר לי הרב דוד יצחקי, שהחסרות ויתרות שציינתי, התגלה שהכל הוא כמו בספר זה המיוחס לבן אשר. אבל השבוע שאלתי אותו בפרוטרוט, האם גם תיבת 'ארדי' כתוב שם או לא? הוא ענה לי ואמר, תשמע דבר מעניין, את הדבר הזה הם לא בדקו. ממילא יוצא, שמה שבעצם הוא אמר לי בזמנו, ש'הכל' נמצא כפי ספר בן אשר, מתברר שדוקא לכך הם לא התייחסו. הדבר אכן מעניין ומפליא שהם לא בדקו זאת, הרי ידוע שיש בזה מחלוקת. כבר בעל מנחת שי כתב על תיבת 'ארדי' בלשון מליצה, מאן סליק לעילא ואתא ואמר אם מלת ארדי מלא יו"ד או חסר. הוא עשה מליצה זאת לפי המלה ארדי, ארדי זה מלשון ירידה. א"כ הוא אומר, מי עלה לשמים וירד, שיגיד לנו איך תיבת ארדי, האם זה מלא או חסר. א"כ כבר הוא מביא שישנן חילוקי דעות. ומדוע לא שתו לבם גם לזאת? לא ידוע.

אבל האמת היא, יותר מתחזק שזה חסר יו"ד, כי יש מוסרה על כך. אלה שאומרים אחרת, זה בגלל שלא כתוב. וכבר אמרנו לכם, שההנחה הפשוטה היא, שמי שכתב חסר הוא יותר צודק ובודאי שדייק. ומי שכתב מלא, מסתבר יותר שזאת טעות. גם בכת"י לנינגרד, שהוא על פי דעת בן אשר, אפילו שם כתוב חסר יו"ד, אבל לא ניכנס לזה וכיו"ב כעת.

בכל אופן, מה שחשבתי שבבן אשר עצמו בדקו ומצאו שנמצא ארדי חסר יו"ד, התברר שעל זה אין ידיעה, וא"כ פרט זה צריך לתקן. דהיינו, איננו יכולים להגיד באופן מוחלט כך, אלא שהעיקר לכתוב חסר יו"ד. אבל מי שיכתוב זאת מלא, הדבר לא נורא, כי גם לו יש סמך בקדמונים.

אני מקוה שהעניין ברור, לא הספקתי לסיים את כל הנושא משום שהזמן קצר, אבל אולי בפעם אחרת בל"נ, או שאולי אשלים זאת בשיעור בכתב, [אכן ברוך ה' הוספתי כאן בכתב הרבה

דברים שלא אמרתי בשיעור, וכמו ביתר השיעורים. יב"ן]. כי ישנן עוד כמה שגיאות וטעויות שהם כתבו בספר הזה [אגרת הפורים] שצריכים אנו להסבירם, אבל כבר אמרו חז"ל במס' אבות, 'לא עליך כל המלאכה לגמור'.
ה' ברוך הוא יסייענו על מעשי רצונו, לעשות רצונו כרצונו. יברך את עמו בשלום טובה וברכה, וימלא כל משאלות ליבנו לטובה, אכי"ר.

לקריאת השיעורים בשלימותם - לחץ כאן